

НАЯВНІСТЬ І ДИНАМІКА ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ УКРАЇНИ

Були часи, коли витрати на переоцінку основних фондів (трудомістка і дорога статистична робота) вважалися доцільними, оскільки при незначній інфляції даними такої переоцінки можна було користуватися довгий час без значної похибки. Наприклад, переоцінка основних фондів України, що проводилася станом на 1.01.1960 р., виявила перевищення відновленої вартості над первісною лише на 9%¹. Правда, стосовно деяких видів фондів і секторів економіки цей показник був значно більшим. Щодо будівель він дорівнював майже 21%, а основних фондів колгоспів (переоцінка на 1.01.1962 р.) – навіть 34%².

Сьогодні переоцінка основних фондів як разова статистична робота буде швидко знецінена високими темпами інфляційного процесу. Тому така переоцінка повинна здійснюватися у режимі поточного бухгалтерського і статистичного обліку. Наразі суб'єкти господарської діяльності наділені правом (але не обов'язком) на свій розсуд щороку індексувати фондову наявність для досягнення її "справедливої" (тобто ринкової) вартості. Відсутність обов'язковості та єдиних методичних принципів такої індексації викликає фантастичні відмінності в русі галузевої фондозабезпеченості. Так, між 1990 р. і 2013 р. звітна балансова вартість основних засобів сільського господарства України збільшилася на 95%³, тобто майже удвічі, а таке ж порівняння по галузі транспорту і зв'язку фіксує зростання більш ніж у 50 разів. При цьому підприємства транспортної галузі проіндексували первісну вартість значно більше, ніж залишкову, в результаті чого галузевий ступінь зношування дорівнює 96,7%⁴, що нереально.

Балансова вартість основних засобів транспортної галузі у 2013 р. становила 61%⁵ вартості усіх основних фондів національної економіки (у 1990 р. – 12%). Але це не стільки результат більш-менш адекватної індексації основних засобів транспорту, скільки недооцінки фондової наявності інших галузей. Як типовий приклад такої недооцінки можна навести офіційні дані про вартість житлових будівель. У 2013 р. житловий фонд країни становив 1100 млн кв. м, офіційна вартість яких була меншою 1 трлн грн, тобто менше 1 тис. грн. за кв. м⁶. Цілком очевидно, що реальна вартість житла багаторазово занижена.

Через недооцінку основних засобів розміри фондового введення набагато перевищують величину фондової ліквідації. Це дало підстави для визнання високих темпів зростання фізичного обсягу основних засобів. За розрахунками Держстату, у період української державності фізичний обсяг основних засобів національної економіки демонструє збільшення близько 80%⁷, що не відповідає тенденціям інших макроекономічних показників, а саме:

1. Значний приріст основних фондів мав би втілитися у зростання обсягів виробництва, але інформація табл.1 свідчить про кричуще протиріччя між офіційними індексами фізичного обсягу фондової забезпеченості і розмірами виробництва. В будівництві при зменшенні обсягів виробництва у 8 разів фондова наявність будівлі зросла у 2,5 разу. Таке неймовірне поєднання викликає недовіру до офіційної статистики фондозабезпеченості.

2. Погано узгоджуються дані про збільшення фондозабезпеченості зі статистикою зайнятості. За пострадянський період зайнятість населення України скоротилася з 25 до 20 млн працівників. Якби фондова наявність за цей час дійсно збільшилася на 80%, мало би місце подвоєння фондоозброєності кожного працівника, що повинно було зумовити злет продуктивності живої праці. Але між 1990 р. і 2013 р. Україна втратила 20% робочих місць і одночасно 30% національного ВВП.

¹ Народне господарство Української РСР в 1960 р. Статистичний щорічник. – К. : Державне статистичне видавництво, 1961. – С. 20.

² Народне господарство Української РСР в 1961 р. Статистичний щорічник. – К. : Державне статистичне видавництво, 1962. – С. 29.

³ Народне господарство Української РСР у 1990 р. Статистичний щорічник. – К. : Міністерство статистики УРСР, 1991. – С. 243; Основні засоби України за 2013 р. Статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – С.4.

⁴ Основні засоби України за 2013 р. Статистичний бюлетень. – С. 11.

⁵ Там само. – С. 11.

⁶ Статистичний щорічник України за 2013 р. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – С. 395; Основні засоби України за 2013 р. Статистичний бюлетень. – С. 12.

⁷ Статистичний щорічник України за 2013 р. – С. 77.

Таблиця 1
Динаміка виробництва і фондозабезпеченості в Україні

Галузь	Індекси фізичного обсягу, 2012 р., % до 1990 р.	
	основні засоби	виробництво
Промисловість	167,1	93,0
Сільське господарство	141,7	79,0
Будівництво	255,6	12,5
Транспорт	180,6	43,1
Усі галузі (випуск)	176,6	89,3

Джерела: Статистичний щорічник України за 2000 р. – С. 31, 85, 201; Статистичний щорічник України за 2013 р. – С. 79; за даними Національних рахунків України за 2005, 2012 рр.

3. У деяких галузях збереглися статистичні спостереження виробничих потужностей, динаміка яких мусить корелювати з даними про фізичний обсяг основних фондів. Наприклад, у сільському господарстві натуральні показники основних виробничих потужностей мають від'ємну динаміку: між 1990 та 2013 рр. забір води для зрошення зменшився у 5 разів, поголів'я худоби основного стада – утричі, площі багаторічних насаджень – майже удвічі, також удвічі скоротилася кількість зернозбиральних комбайнів і вантажних автомобілів, на 30% зменшився парк тракторів, різко скоротилися обсяги будівництва. Але ігноруючи ці натуральні показники, розрахунки Держстату фіксують у аналізований період зростання фізичного обсягу аграрних основних засобів майже у 1,5 разу.

4. Значне збільшення фізичного обсягу основних фондів мало би поліпшити показник їхнього зношування. Але, якщо у 1990 р. ступінь зношування основних фондів дорівнював 37,1%, то у 2013 р. – 77,3%, а без транспортної галузі, де рівень ступеня зношування вочевидь сумнівний, цей показник – 46,3%⁸.

Наведені протиріччя змушують визнати помилковими розрахунки Держстату щодо індексів фізичного обсягу основних засобів по галузях і в цілому в національній економіці. Причина помилок – заниження реальних індексів інфляційного зростання цін (дефляторів), що зумовлює два принципові недоліки сучасної офіційної статистики фондової наявності: завищені індекси фізичного зростання і занижена (крім транспортної галузі) відновлена вартість.

За даними останнього статистичного щорічника, у фактичних цінах оцінка основних засобів України у 1990 р. – 474 млрд крб, у 2012 р. – 9148 млрд грн, тобто номінальне зростання у 19,3 разу. Індекс фізичного обсягу за цей період – 1,766⁹, тобто індекс цін (дефлятор) – майже 11 разів (19,3:1,766). Основні засоби – здебільшого продукція будівництва і промисловості. За даними Держстату, ціни на будівельно-монтажні роботи між 1990 і 1996 рр. зросли у 336 тис. разів¹⁰, або з урахуванням деномінації – 3,36 разу, а за часи дії гривні (1997–2012 рр.) – в 10,4 разу, тобто за 22 роки індекс цін (дефлятор) дорівнює 35 разів. У промисловості зростання цін у 1991–1996 рр. з урахуванням деномінації – 3,1 разу¹¹, а за 1997–2012 рр. – 8,5 разу, тобто за 22 роки індекс цін (дефлятор) перевищує 25 разів.

Викладене змушує визнати суттєві недоліки сучасної статистики основних засобів національної економіки. По-перше, звітна вартість основних засобів у поточних цінах через недоіндексацію значно менша їхньої реальної відновленої вартості (крім транспортної галузі). По-друге, розраховане Держстатом зростання фізичного обсягу основних фондів – помилка. Головні макроекономічні показники національної економіки свідчать про втрату відчутної частини матеріально-речової складової національного багатства. Ці недоліки статистики основних фондів позбавляють вірогідності весь комплекс показників, у формулі яких присутня фондова складова, що зумовлює необхідність коригування сучасної статистичної інформації щодо наявності та руху основних засобів країни.

Б.Й.Пасхавер,
академік НААН України, головний науковий співробітник
Інституту економіки та прогнозування

⁸ Народне господарство Української РСР в 1990 р. Статистичний щорічник. – С. 243; Основні засоби України за 2013 р. Статистичний бюлетень. – С. 5.

⁹ Статистичний щорічник України за 2013 р. – С. 77.

¹⁰ Статистичний щорічник України за 2000 р. – К. : Держкомстат України, 2001. – С. 75.

¹¹ Там само.